

En norsk bokbransje i endring og interesseorganisasjonenes politiske påvirkningsarbeid

Håkon Larsen

Professor, Institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsvitenskap, OsloMet

<https://orcid.org/0000-0002-7406-7991>

Håkon Larsen er sosiolog og professor i bibliotek- og informasjonsvitenskap. Han har publisert en rekke arbeider innenfor kultursosiologi og kulturpolitikk, med særlig vekt på spørsmål knyttet til kulturorganisasjoner og legitimitet. haklar@oslomet.no

Terje Colbjørnsen

Førsteamanuensis, Institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsvitenskap, OsloMet

<https://orcid.org/0000-0001-5849-2851>

Terje Colbjørnsen har doktorgrad i medievitenskap og har særlig jobbet med spørsmål knyttet til digitalisering i medie- og kulturbransjene. terjec@oslomet.no
terjec@oslomet.no

Kim Tallerås

Førsteamanuensis, Institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsfag, OsloMet

<https://orcid.org/0000-0002-0255-6841>

Kim Tallerås er førsteamanuensis i bibliotek- og informasjonsvitenskap og forsker på hvordan digitalisering påvirker det kultur- og informasjonspolitiske området. kita@oslomet.no

Sammendrag

Den norske bokbransjen er støttet og regulert gjennom en rekke litteraturpolitiske virkemidler. Disse settes nå under press grunnet endringer relatert til den digitale litteraturens utbredelse, nye aktørers inntog i markedet og omseggrpende endringer i tilstøtende politikkområder og i samfunnet forøvrig. Det er langvarige og gode ordninger for bransjen til å påvirke politikken gjennom den korporative påvirkningskanalen. Samtidig vil de pågående endringene også kreve påvirkningsarbeid fra interesseorganisasjonene gjennom lobbyvirksomhet, for å sikre at de litteraturpolitiske virkemidlene oppdateres i takt med samfunns- og bransjeutviklingen. Denne studien handler om hvordan bransjeorganisasjonene søker å påvirke politikken gjennom den korporative kanalen og gjennom lobbyvirksomhet. Nærmere bestemt har vi studert hvordan lederne i bokbransjens mest sentrale organisasjoner snakker om deres erfaringer med bruk av disse to kanalene for påvirkningsarbeid og hvordan dette eventuelt endres som en konsekvens av endringer relatert til nye aktører, digitalisering og andre endringer i bokbransjens omland.

Nøkkelord

Litteraturpolitikk, korporatisme, lobbyisme, Norge, Den nordiske modellen, kulturpolitikk, bokbransje

Abstract

The Norwegian book industry is supported and regulated through a range of political tools. Due to increases in the offerings and consumption of digital literature, the arrival of new actors in the book market, and wide-ranging changes in adjacent policy areas and society as such, these tools cannot be taken for granted. There exists well-

established mechanisms for the book industry to influence literature policies through corporatist channels. At the same time, to secure that the tools of literature policy are updated in accordance with current changes, interest organizations will also need to seek political influence through lobbying. This is a study of how interest organizations in the Norwegian book industry seek political influence through corporatist and lobbyist channels. More accurately, we have studied how leaders in the most important organizations in the Norwegian book industry talk about their experiences with using these channels for political influence, and how this is changing due to the arrival of new actors, digitalization and other changes concerning the book industry.

Keywords

Literature policy, corporatism, lobbying, Norway, the Nordic Model, cultural policy, book industry

Innledning

Det er en utbredt oppfatning, både blant forskere og bransjeaktører, at den norske litteraturpolitikken har vært vellykket og at de litteraturpolitiske virkemidlene i Norge er både flere og bedre enn i sammenlignbare land (Rønning og Slaatta 2019; Larsen, Rønning og Slaatta 2012; Rønning et al. 2012; Naper 2009; Oslo Economics 2011). Samtidig påvirker digitaliseringen også den norske bokbransjen, og det har over de siste årene kommet til flere nye aktører som utfordrer de etablerte strukturene og maktforholdene i det norske bokmarkedet. Ikke minst har fremveksten av strømmetjenester for lydbøker og e-bøker sørget for et knippe nye aktører, både norske og internasjonale, som preger bokbransjens vei inn i det digitale. Strømmetjenestenes immaterielle tilbud og deres abonnementsbaserte modeller utfordrer en litteraturpolitikk som i stor grad ble utformet på 1960- og 70-tallet (Andreasen 2006: 37), og som til nå har vært basert på støtte til utvikling, distribusjon og formidling av fysiske eksemplarer.

Diskusjonene om strømmetjenestene har også handlet om litteraturpolitiske randsoner som muligheten til å opprette normalkontrakter for relasjonene mellom forfattere og forlag når det kommer til digitale formater og hvordan disse skal utformes, for eksempel med tanke på om bøker av ulik lengde skal likebehandles. Digitaliseringen påvirker også bibliotekenes tilbud, og det har gått en konfliktlinje mellom bibliotekene og deres oppdrag om å stille litteratur gratis tilgjengelig for borgerne på den ene side, og forlagene og forfatternes avhengighet av økonomisk gangbare ordninger for utlån av digital litteratur på den andre. Utover endringer relatert til digitalisering har organisasjonslandskapet også endret seg, gjennom etableringen av den skjønnlitterære forfatterforeningen Forfatterforbundet.

Den norske bokbransjen står med andre ord overfor et landskap i endring. Som en i utgangspunktet godt organisert bransje underlagt en velutviklet litteraturpolitikk er det spesielt interessant å studere hvordan den norske bokbransjen reagerer på en type endringer som griper om seg i den globale bokverdenen (Thompson 2021). Vi vil derfor i denne artikkelen søke å svare på følgende forskningsspørsmål: *Hvordan forholder lederne i de mest sentrale interesseorganisasjonene i den norske bokbransjen seg til pågående endringer i bokbransjen? Hva tenker de om deres mulighet til å påvirke litteraturpolitikken i møte med slike endringer, og hvordan arbeider de for å oppnå politisk innflytelse?*

I den påfølgende delen tar vi for oss litteraturen om korporatisme og lobbyisme i det norske samfunnet og kulturpolitikken. Deretter går vi over til å presentere de viktigste virkemidlene i den norske litteraturpolitikken og hvordan disse står under press grunnet de pågående endringene. Etter en presentasjon av datamaterialet og metodene anvendt i studien, følger en analysedel bestående av tre deler: Den første delen omhandler bransjeaktørenes tanker om deres organisasjoners politiske påvirkningsarbeid på et overordnet nivå, den andre om aktørenes forhold til den pågående prosessen med innføring av boklov i Norge, og den tredje om hvordan aktørene forholder seg til endringene i bokbransjen grun-

net digitalisering. Funnene fra analysen ses opp mot litteraturen om politisk påvirkning i en avsluttende diskusjon.

Politisk påvirkning gjennom korporatisme og lobbyisme

Et kjennetegn ved den nordiske samfunnsmodellen er en høy grad av korporatisme (Mangset et al. 2008; Engelstad 2017; Engelstad et al. 2017). Samtidig har samfunnsforskere vist til en generell trend under 2000-tallet hvor den korporative kanalen har tapt terreng for lobbyvirksomhet som en kanal for innflytelse i norsk politikk (Christiansen og Rommetvedt 1999; Rommetvedt 2002; Østerud, Engelstad og Selle 2003). Dette ser foreløpig ut til å ha gitt små utslag i kultursektoren (Mangset 2015). Lobbyisme er videre et lite undersøkt tema i norsk kulturpolitisk forskning (Røyseng 2014; Mangset 2015; Bjørkås 1994). Ikke minst gjelder dette for studier av litteraturpolitikk, hvor forskere har vært mer opptatt av de faktiske litteraturpolitiske virkemidlene, som innkjøpsordningen (Naper 1997; Vestheim 2001; Halvorsen, Neple og Bjerke 2020) og fastprissystemet (Larsen, Rønning, and Slaatta 2012; Naper 2021; Løyland og Ringstad 2012), enn det politiske påvirkningsarbeidet for innføring og opprettholdelse av slike ordninger.

Med korporatisme sikter vi til en liberal samfunnskorporatisme, hvor «et mangfold av interesseorganisasjoner deltar på ulike plan i offentlige råd og vedtaksorganer», en form for korporatisme som er «... vokst frem gjennom frivillig deltakelse, gjennom krav nedenfra eller invitasjon ovenfra, gjennom koblinger og sammenslutninger på tvers av organisasjonsgrensene» (Østerud 2014[1991]: 71). Lobbyisme betegner, på den andre side, «... alle former for ikke-institusjonaliserte forsøk på å påvirke beslutningstakere på Stortinget og i regjeringen, samt byråkrater i forvaltningen» (Ihlen og Gullberg 2015: 232). Dette dreier seg grovt sett om en formalisert og en ikke-formalisert form for påvirkningsarbeid. Der den korporative kanalen viser til formalisert samarbeid og skriftlige høringsrunder, betegner lobbykanalen alt det andre påvirkningsarbeidet som interesseorganisasjonene foretar seg overfor beslutningstagere, et arbeid som gjerne manifesterer seg i langsiktig oppbygging av relasjoner til beslutningstakere og spissing av argumenter som disse kan anvende i de riktige fora. I en gjennomgang av den stats- og medievitenskapelige litteraturen om lobbyisme, viser Ihlen og Gullberg (2015: 234) til følgende skille mellom de to kanalene:

Verktøy for innflytelse i den korporative kanalen, eller organisasjonskanalen, inkluderer for eksempel skriftlige høringsuttalelser, deltakelse i utredningsutvalg, forhandlinger, og deltakelse i styre med delegert myndighet. Lobbyisme omfatter derimot personlige møter, telefonsamtaler, e-postutveksling samt deltakelse i komitéhøringer (Opedal 1997) (Ihlen og Gullberg 2015: 234).

En tredje kanal for påvirkningsarbeid er mediekanalen. Her vil påvirkningsarbeidet kunne skje i form av innlegg i aviser og nettsider, tips til journalister eller deltagelse i debatter og programmer på radio og TV. I tillegg er sosiale medier en kanal som organisasjonene kan anvende for å fremme sine standpunkter.

Litteraturpolitiske virkemidler for en norsk bokbransje

Den norske bokbransjen nyter godt av en rekke direkte og indirekte litteraturpolitiske støtteordninger. Innkjøpsordningen for ny norsk litteratur, som har vært forvaltet av Norsk kulturråd siden etableringen i 1965, er den viktigste direkte økonomiske støtteordningen for litteraturpolitiske formål i Norge (Rønning og Slaatta 2019: 70). Virkemiddelet er unikt

for Norge (Bjerke 2020: 42), og ble opprettet som en respons på frykt for amerikanisering og svekking av norsk bokbransje og det norske språk gjennom 1960-tallets oversatte underholdningslitteratur utgitt i billigitgaver (Fidjestøl 2015). Ordningen omfattet skjønnlitteratur for voksne, hvor Kulturrådet kjøpte inn et antall eksemplarer av nye utgivelser for å distribuere disse til folkebibliotekene rundt om i landet. Slik skulle ordningen både sikre bredde i forlagenes utgivelser, forfatteres inntekter og tilgang til litteratur rundt om landet. Etter hvert har ordningen gjennomgått endringer og den er nå utvidet til også å omfatte andre boktyper. I dag forvalter Norsk kulturråd åtte ulike ordninger, inkludert ordninger for sakprosa, tegneserier, oversatt litteratur og utgivelser for barn og ungdommer.¹ Norsk kulturråd forvalter også støtteordninger for litteraturformidling, tidsskrift og kritikk.

I tillegg har vi i Norge en bokavtale som blant annet regulerer mulighetene for å bedrive priskonkurransen i salgsleddet. Avtalen inneholder også bestemmelser om bokhandlens skaffeplikt og forlagenes leveringsplikt.² Også her er tanken å sikre bredde i utgivelser, et mangfoldig tilbud i landets bokhandler og en bærekraftig inntekt til forfatterne. Denne avtalen, som krever unntak fra norsk konkurranselovgivning, er regulert som en avtale mellom Den norske Forleggerforening og Bokhandlerforeningen. Ordningen omfatter dermed ikke forlag og bokhandlere som ikke er medlem av disse foreningene. Bokbransjens aktører har imidlertid lenge ønsket seg at denne avtalen skal erstattes av en boklov som omfatter alle aktørene i det norske systemet for utgivelser og distribusjon av bøker. Den sittende regjeringen bestående av partiene Arbeiderpartiet og Senterpartiet har slått fast i sin regjeringsplattform fra 2021 at de «vil legge frem en boklov som sikrer fastprissystemet» (Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021: 67). Regjeringen har pr. oktober 2021 satt i gang et utredningsarbeid om innføring av boklov.

I Norge eksisterer det også kollektive avtaler om standardkontrakter for forfattere, forhandlet frem mellom de ulike forfatterforeningene på den ene siden og Den norske Forleggerforening på den andre. Disse kontraktene regulerer blant annet royalty-satser, og er utviklet som et solidaritetsverktøy for å sørge for at alle forfattere får samme prosentmessige utbetaling for salg av sine titler.

Videre forvalter Den norske Forleggerforening og de norske forfatterforeningene kollektive vederlagsmidler, i form av bibliotekvederlag fra Kulturdepartementet og kopivederlagsmidler forvaltet av opphavsrettsorganisasjonene Kopinor og Norwaco. Disse midlene går til Den norske Forleggerforening, Norsk forfatter- og oversetterfond og Det faglitterære fond. Der Den norske Forleggerforening foretar direkte utbetalinger til forlagene, kanaliseres midlene fra de to andre fondene til forfatterne gjennom diverse stipender som administreres av de ulike forfatterforeningene. Den overordnede tanken er at de kollektive vederlagsmidlene skal stimulere til produksjon og utgivelse av nye bøker. De fem foreningene Den norske Forfatterforening, Forfatterforbundet, Norsk oversetterforening, Norske barne- og ungdomsbokforfattere og Dramatikerforbundet forvalter midlene fra Norsk forfatter- og oversetterfond, mens Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening forvalter midlene fra Det faglitterære fond.

Et siste virkemiddel vi ønsker å trekke frem i denne sammenhengen er regulering av bibliotekenes oppdrag i form av en biblioteklov. Lov om norske folkebibliotek spesifiserer i paragraf 1 at «Folkebibliotekene skal ha til oppgave å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet», og videre at «Det enkelte bibliotek skal i sine

1. Se Kulturrådets nettsider for en oppdatert oversikt: <https://www.kulturradet.no/innkjopsordningene> (sist besøkt 10.12.2021).

2. Bokavtalen er tilgjengelig her: <https://forleggerforeningen.no/bokavtalen/> (sist besøkt 31.8.2021).

tilbud til barn og voksne legges vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet» (LOV 1985-12-20-108). Det spesifiseres også i paragraf 4 at hver kommune skal ha et folkebibliotek.

Utover disse virkemidlene, finnes det også flere virkemidler av juridisk og økonomisk art som er viktige for bokbransjen, samt lovgivning relatert til opphavsrett og ytringsfrihet. Flere sektorovergripende departement forvalter ordninger som er viktige for bokbransjen. Ikke minst gjelder dette momsfritaket på bøker, som forvaltes av Finansdepartementet, unntaket fra Konkurranseloven gjennom Bokavtalen, som innvilges av Nærings- og fiskeridepartementet, og distriktsstøtte til bokhandlere, som forvaltes av Kommunal- og distriktsdepartementet. Kunnskapsdepartementet forvalter også flere lover som er sentrale for bokbransjen, blant annet Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa og Lov om universiteter og høyskoler (se Rønning og Slaatta 2019) for en mer omfattende presentasjon av dette virkemiddelapparatet).

Virkemidler under press?

De pågående endringene i bokbransjen påvirker flere av disse virkemidlene. Etableringen av Forfatterforbundet i 2018, bidro til at midlene fra Norsk forfatter- og oversetterfond nå fordeles mellom fem, i stedet for fire foreninger. En voldgiftsdom fra 2021 spesifiserer at Forfatterforbundet skal få sin del av stipendmidlene fra andelen som gikk til Den norske Forfatterforening, mens de tre mindre foreningene, Norsk oversetterforening, Norske barne- og ungdomsbokforfattere og Dramatikerforbundet, skal beholde sine andeler.³ Forfatterforbundet ble etablert som en konsekvens av strenge kvalitetsbaserte opptakskriterier i Den norske Forfatterforening. Med den nye foreningen er langt flere skjønnlitterære forfattere organisert enn tidligere.

En annen utvikling som påvirker systemet for kollektive vederlagsmidler er at stadig flere av publikasjonene i universitets- og høyskolesektoren skjer i kanaler med åpen tilgang, noe som på sikt vil kunne minke størrelsen på midler betalt fra universiteter og høyskoler til Kopinor, og derigjennom de kollektive vederlagsmidlene som skal gå tilbake til faglitte-rære forfattere i form av stipender. Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening har som en konsekvens allerede vedtatt at publikasjoner i kanaler med åpen tilgang ikke gir grunnlag for å søke verken om stipend eller medlemskap i foreningen (NFFO 2021).

Videre har vi fått en rekke nye aktører for strømming av lydbøker. De nye aktørene består først og fremst av selskaper som tilbyr strømming av lydbøker basert på abonnementsmodellen vi kjenner fra de etablerte strømmemarkedene for musikk og film. I likhet med musikkstrømmetjenesten Spotify kommer tre av de store lydbokaktørene i det norske markedet, Storytel, Bookbeat og Nextory, fra Sverige. Det finnes også etablerte norske aktører som Fabel og Ebok Premium. Den norske delen av Storytel er eid 50 % av forlaget Cappelen Damm, som dermed har en vertikal integrasjon inn i salgsleddet av dette markedet. Det samme gjelder forlagene Gyldendal og Aschehoug, som sammen eier Fabel. Den eksplosive veksten av lydbokstrømming i det norske markedet omtales av bransjen som en velkommen utvikling i lys av fallende omsetning for fysiske bøker, men oppfattes også som en utfordring da det blir flere aktører som skal dele på inntektene. Veksten har ført til både opphetede debatter om hvordan litteraturpolitikken skal håndtere den nye situasjonen og til faktiske utviklinger på feltet, som nye standardavtaler for strømmehonorarer.

3. Voldgiftsdommen er tilgjengelig her <https://s3.eu-north-1.amazonaws.com/dramatikerforbundet/2021-05-26-Voldgiftsdom-bibliotekvederlag.pdf> (sist besøkt 30.8.2021).

Vår undersøkelse

Vårt datamateriale består av ni kvalitative strukturerte dybdeintervjuer med ledere av sentrale bransjeorganisasjoner i den norske bokbransjen.⁴ Vi utformet en intervjuguide hvor vi spurte informantene om de respektive organisasjonenes påvirkningsarbeid i kultur- og litteraturpolitikken, deres tanker om boklov som et litteraturpolitisk virkemiddel og hvordan e-bøker og digitale lydbøker påvirker den eksisterende litteraturpolitikken. Alle tre artikkelforfattere deltok i de fleste intervjuene og vi stilte spørsmål fra hver vår del av intervjuguiden. Selv om vi noen ganger endret rekkefølgen på spørsmålene innenfor en del, gjorde vi oss ferdig med en del, før vi gikk videre til den neste. Intervjuene hadde slik en strukturert karakter. De ble gjennomført via videokonferanse-tjenesten Zoom under våren 2021.⁵ I tillegg har vi i desember 2021 og januar 2022 gjennomført bakgrunns-samtaler og stilt oppfølgingsspørsmål til informantene per epost, relatert til den pågående prosessen med å utforme en boklov. Vi har også fått noe tilleggsinformasjon fra informanter i forbindelse med sitatsjekk i mars 2022.

De organisasjonene og informantene som inngår i vår undersøkelse er listet opp i tabell 1. Informantene besatt disse posisjonene på tidspunktet for vårt intervju. Selv om informantene innehar ulike posisjoner i organisasjonene, grunnet variasjoner i organisasjonsstruktur, fungerer de alle som ledere for sine organisasjoner. Vi har valgt ikke å anonymisere informantene. Spørsmålet om anonymisering eller ikke er et diskusjonstema innenfor såkalte eliteintervjuer (Ellersgaard, Ditlevsen og Larsen 2021), men i praksis er anonymitet umulig å garantere i kontekster som denne, med tilnærmet fullstendig utvalg. Informantene har gitt sitt samtykke til ikke-anonyme intervjuer, og de har fått sitatene til gjennomsyn og godkjenning.

Tabell 1: Oversikt over informanter (sortert etter tidspunkt for gjennomført intervju)

Forening	Posisjon	Navn	Tidspunkt for intervju
Den norske Forleggerforening	Administrerende direktør	Heidi Austlid	13.4.2021
Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening	Generalsekretær	Arne Vestbø	22.4.2021
Norsk bibliotekforening	Styreleder	Vidar Lund	26.4.2021
Bokhandlerforeningen	Administrerende direktør	Elin Øy	4.5.2021
Den norske Forfatterforening	Styreleder	Heidi Marie Kriznik	7.5.2021
Forfatterforbundet	Styreleder	Eystein Hanssen	11.5.2021
Fri bokhandel	Daglig leder	Helén Foss	26.5.2021
Norsk oversetterforening	Styreleder	Hilde Lyng	31.5.2021
Norske barne- og ungdomsbokforfattere	Styreleder	Alexander Løken	7.6.2021

Utover disse, finnes også andre interesseorganisasjoner i litteraturfeltet, for eksempel språkorganisasjoner eller organisasjoner for litteraturformidling, i tillegg til fagforeninger. Disse figurerer som forfattere av høringsvar gjennom den korporative kanalen, noe også forlag

4. Vi avtalte 60-minutter lange intervjuer med informantene. Totalt varte intervjuene i 438 minutter, noe som gir et gjennomsnitt på 49 minutter.

5. Opptak ble gjort via mobilappen Nettskjema diktafon, og intervjuene ble transkribert av en vitenskapelig assistent. Intervjuetskriftene utgjør til sammen 139 sider med skriftstørrelse 12 og 1,5 punkt linjeavstand.

utenfor Den norske Forleggerforening gjør. Vi har imidlertid valgt ikke å intervju disse i denne sammenheng, da vår interesse ligger i hvordan de mest sentrale organisasjonene som arbeider for forfatterne,⁶ forlagene, bokhandlernes og bibliotekenes rettigheter forholder seg til pågående endringer i bokbransjen, og hvordan dette eventuelt virker inn på deres politiske påvirkningsarbeid. Utover intervjuene, trekker vi også inn relevante og aktuelle litteraturpolitiske dokumenter og medieoppslag i vår analyse.

Den korporative kanalen og lobbyisme-kanalen

Vi spurte samtlige informanter om de tenker på sin organisasjon som en lobbyorganisasjon. De aller fleste var enige i denne beskrivelsen, selv om svaret kom mer kontant fra noen organisasjoner enn andre. For noen var det selvsagt at de bedrev lobbyvirksomhet, for andre var det en liten del av deres arbeid, og for noen var det noe de trengte å bli bedre til. Når det gjelder den korporative kanalen er dette noe samtlige benyttet seg aktivt av, i tråd med allmenne kjennetegn på det norske samfunnet (Engelstad 2017; Engelstad et al. 2017) og den norske kultursektoren (Mangset 2015; Mangset et al. 2008). Alle organisasjonene benytter seg av anledninger til å skrive høringsuttalelser, og de stiller opp i relevante komiteer på Stortinget for å gi innspill til aktuelle saker. Selv om sistnevnte aktivitet ofte omtales som en form for lobbyvirksomhet i litteraturen om politisk kommunikasjon og politisk påvirkning (se Ihlen og Gullberg 2015), er det like fullt i Norge en institusjonalisert kanal for politisk påvirkning, og noe som det er vanskelig skille klart fra det å skrive skriftlige høringer.

De fleste av informantene viste til Den norske Forleggerforening som den mest sentrale aktøren i bokbransjen, i kraft av dens maktposisjon og økonomiske «muskler». Andre benevnte de fire organisasjonene Den norske Forleggerforening, Bokhandlerforeningen, Den norske Forfatterforening og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening som de som over tid har etablert seg som de mest sentrale aktørene i bokbransjen, og dermed blir tillagt en mer sentral oppgave overfor myndighetene enn de andre aktørene.

Fri bokhandel er en liten organisasjon for uavhengige bokhandlere. Samtidig er leder av Fri bokhandel styremedlem i Bokhandlerforeningen og samarbeider med disse om høringsuttalelser og lignende. De mindre forfatterforeningene, Norske barne- og ungdomsbokforfattere, Norsk oversetterforening og Dramatikerforbundet skriver ofte sine egne høringsuttalelser og sirkulerer de gjerne med hverandre, så vel som andre relevante organisasjoner, for å belyse sine «kampsaker», skrev leder i førstnevnte organisasjon til oss (Løken, epost 18.3.2022).

I tillegg har partene i bokbransjen inngått mer formaliserte samarbeidsarenaer, i form av litteraturpolitisk samarbeidsforum, som består av én representant for de skjønnlitterære forfatterne, én representant for de faglitterære forfatterne, to fra forleggerforeningen og to fra bokhandlerforeningen. Forumet, stiftet i 2009, «drøfter og arbeider med felles politiske utfordringer i forhold til bransjens rammebetingelser, særlig fastpris og videreføring av unntaksforskriften» (Bokhandlerforeningen 2018: 2). Forfatterforbundet skiller seg noe ut fra de øvrige forfatterorganisasjonene, ved at de er tatt opp som et eget fagforbund i LO, Norges største arbeidstakerorganisasjon. Ifølge forbundets leder innebærer denne tilknytningen en særlig tilgang på nøkkelpersoner i maktapparatet: «For oss som et lite forbund, så har vi en helt annen mulighet gjennom en svær organisasjon som LO enn om vi bare var oss selv» (Hanssen, 11.05.2021).

6. Av forfatterforeningene, lykkes vi å få til intervju med alle organisasjonene, med unntak av Dramatikerforbundet.

Når det kommer til lobbyvirksomhet var det lederen i Den norske Forleggerforening som i størst grad trakk frem dette som helt sentralt for bokbransjen. Som tidligere leder i bransjeforeningen IKT Norge, syntes hun bokbransjen har et stort forbedringspotensial i sitt lobbyarbeid.

Jeg kommer jo fra en annen bransje, altså IT-bransjen og en tilsvarende interesseorganisasjon. Jeg opplever vel at bokbransjen og litteraturbransjen, som jeg nå er en del av, er ganske umoden i sitt politiske påvirkningsarbeid. Det vil si at den er tradisjonell i den form at man gir skriftlige høringsvar og stiller på høringer i Stortinget osv. Men det uformelle, langsiktige lobbyarbeidet, er denne bransjen ikke nødvendigvis så veldig gode på (Austlid, 13.4.2021).

Det er i den norske bokbransjen en sterk kultur for å bruke de institusjonaliserte kanalene for politisk påvirkning, gjennom å skrive høringsuttalelser og stille på høringer i Familie- og kulturkomiteen og Forsknings- og utdanningskomiteen på Stortinget. Flere av informantene trakk, i likhet med Austlid, frem at det langsiktige lobbyarbeidet foreløpig ser ut til å være underutviklet. Bokbransjen virker slik å ligge bak andre bransjer når det kommer til anvendelse av lobbykanalen for politisk påvirkning (Christiansen og Rommetvedt 1999; Rommetvedt 2002; Østerud, Engelstad og Selle 2003).

Videre har bokbransjens lobbyvirksomhet i stor grad vært avgrenset til å snakke med ens «politiske venner», hvilket vil si partiene på den politiske venstresiden. Her ser det imidlertid ut til å være en endring på gang, da flere trakk frem at de for tiden arbeider med å snakke med alle partiene for å gjøre litteraturpolitikk til del av partienes partiprogrammer. Administrerende direktør i Den norske Forleggerforening sa det på denne måten:

... denne bransjen har vært veldig gode på å snakke med vennene sine, og vennene er de som er på den rød-grønne siden i partipolitikken. Det viktigste er jo at man klarer å gjøre alle partiene gode i litteraturpolitikken. Det vi helt konkret gjør nå, er å jobbe inn mot de ulike partiene for å sørge for at de har best mulig litteraturpolitikk. Da er det sånn at vi må forme budskapet vårt etter de partiene vi snakker med. Det betyr jo at til Senterpartiet vil både fastpris og innkjøpsordning få en distriktpolitisk dimensjon Mens overfor Høyre, så vil det handle mer om konkurransepolitikken, der vi vektlegger bredde, mangfold og innovasjon. Det er viktig for oss at alle partiene har god litteraturpolitikk, som er skreddersydd etter den politiske fargen de opererer under, for det er bra for denne bransjen i de neste fire årene (Austlid, 13.4.2021).

Generalsekretær i Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening sa: «Til Senterpartiet kan du snakke om innkjøpsordningen på en annen måte enn til et annet parti. Det å spre litteraturen over hele landet ville vært et poeng der. Men argumentene og grunnlaget blir det samme. Man må bare tilpasse det litt» (Vestbø, 22.4.2021). Det å vektlegge ulike aspekter ved budskapet avhengig av hvilket politisk parti man snakker med er noe flere har begynt å arbeide med, her beskrevet av styreleder i Norsk bibliotekforening:

... [A]ltså, dem som er i det politiske systemet er der fordi de har et engasjement og de har ideologier og noen grunnverdier. Så det er klart at en må jo snakke med dem ut fra den plassen de er på. Så når Norsk bibliotekforening sendte innspill til ulike partier i fjor, med tanke på partiprogrammer, ser vi jo at noen partier bryr seg ingenting og andre bryr seg mer. Jeg tenker jo at det handler om grunnverdier og at vi kanskje ikke hadde tilpasset vår visjon for hvert parti. Jeg tror ikke Norsk bibliotekforening er de som ideologisk overbeviser Høyre og Fremskrittspartiet om bokavtaler eller boklov, men vi kan snakke med dem om at bibliotekene er viktig for lesekunnskap og gjennomføring av skole (Lund, 26.4.2021).

En viktig del av lobbyvirksomhet handler om at interesseorganisasjoner ikke bare snakker med de ulike politiske partiene, men også spisser sine argumenter inn mot de ulike parti-

ene, slik at partiene kan anvende de i tråd med partienes ideologiske overbevisning. Austlid i Forleggerforeningen (13.4.2021) uttrykte dette tydelig i vårt intervju: «Interessepolitisk arbeid handler om å få mange ulike politikere til å ta eierskap til det du selv mener. Det er aldri du som vinner gjennomslag. Gjennomslaget får du hvis en politiker gjør jobben for deg».

Et eksempel på mangelfullt politisk påvirkningsarbeid, som flere av informantene trakk frem, var hvordan den litteraturpolitiske delen av Høyres partiprogram ikke har vært oppdatert siden forrige utgave av programmet. Dette vitner, ifølge informantene, om en manglende bevissthet rundt dette politikkområdet i partiet, noe som igjen kan tilskrives mangelfull lobbyvirksomhet fra bransjeorganisasjonene. Leder i Forleggerforeningen sa det slik:

... [N]år vi leste partiprogramutkastene stod det i Høyre sitt partiprogramutkast at de skulle liberalisere bokloven. OK, men den finnes ikke. I regjeringserklæringen stod det noe helt annet, da skulle man ha konkurranse i bokmarkedet eller noe sånt, og det er en regjering som Høyre sitter i. Og så er spørsmålet, hvorfor står det nå? ... Det blir avslørt på et vis, at de har ikke hatt noen bevisst diskusjon om litteraturpolitikk i Høyre. De har tatt akkurat det samme som de skrev for fire år siden, og så skjønner de at det er en liten feil at det står boklov, fordi den finnes ikke, så de endrer de det til å stå liberalisere bokavtalen (Austlid, 13.4.2021).

Innføring av en boklov er imidlertid høyt på agendaen for sittende regjering, spesifisert som et eget punkt i regjeringsplattformen (Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021: 67).

Politisk påvirkningsarbeid i spørsmålet om boklov

Arbeidet med å innføre en boklov i 2022 tar utgangspunkt i det lovutkast som ble utformet under Jens Stoltenbergs (AP) regjeringperiode (2005-2013).⁷ Hensikten med å innføre en boklov var da blant annet å gjøre reguleringer som inngår i bokavtalene permanente og like for alle forlag og bokhandlere. I tillegg pekte en utredning av boklovspørsmålet i andre europeiske land på at det var skepsis i EU om avtaler av den type Norge hadde (Rønning et al. 2012). Bokloven ble vedtatt på Stortinget den 18. juni 2013, men senere samme år, da en borgerlig koalisjonsregjering mellom Høyre og Fremskrittspartiet overtok, ble loven forkastet. Etter valget i 2021 har Norge igjen en Arbeiderparti-ledet regjering. Den har fremmet innføring av boklov som en av sine prioriterte saker på det kulturpolitiske området (Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021: 67-70). Arbeidet med å utforme en boklov er i gang, under ledelse av nasjonalbibliotekar Aslak Sira Myhre. Ifølge Kulturdepartementet skal de se på hele det litteraturpolitiske virkemiddelapparatet: «Utredningen skal [...] vurdere hva som hører hjemme i en boklov, og hva som krever andre tiltak enn lovregulering».⁸ På et åpent «kick-off»-møte for arbeidet (holdt på folkebiblioteket Deichman Grünerløkka i Oslo, 19. november 2021) fortalte Myhre at det foregående boklov-utkastet fra 2013 og høringsinnspill som kom i forrige runde vil bli lagt til grunn for et nytt lovutkast. I tillegg vil utvalgte aktører fra bokbransjen inviteres til møter med Myhre og departementet for å gi sine innspill til det pågående utredningsarbeidet. Myhre anslår selv i november 2021 at de innen julen vil ha møter med 30-50 aktører.⁹ I mars 2022 sa Myhre at han over de siste månedene har snakket med samtlige strømmeaktører i Norge (Kifle 2022).

7. Regjeringen bestod av partiene Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

8. https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/arbeidet-med-ny-boklov-er-i-gang/id2878248/?utm_source=regjeringen.no&utm_medium=email&utm_campaign=nyhetsvarselVeke%2043 (sist besøkt 7.12.2021).

9. <https://bok365.no/artikkel/konfliktomradene-blir-det-lette/> (sist besøkt 14.12.2021).

Den foregående regjeringen, bestående av Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti,¹⁰ satte våren 2021 i gang en utredning som skulle vurdere hvordan bokavtalens fastprisordning svarte til litteraturpolitiske målsetninger. Utredningen ble bestilt av Nærings- og fiskeridepartementet og Kulturdepartementet, og ble lagt frem den 11. november 2021. Denne utgjør også et informasjonsunderlag for det videre arbeidet med innføring av boklov. Rapporten anbefaler i hovedsak en videreføring av dagens avtaleverk med unntak av skaffe- og leveringsplikt i strømmetjenestene for lydbøker (Midttømme et al. 2021).

Våre intervjuer ble gjennomført våren 2021. Stortingsvalget fant sted høsten samme år. Det var derfor usikkerhet rundt hvorvidt det ble regjeringsskifte ved tidspunktet for vår undersøkelse. I spørsmålet om boklov var det derimot klart for informantene at dette var noe venstresiden ønsket seg, mens høyresiden var imot. Intervjuene ble gjennomført i tiden før valgkampen og aktørene vi snakket med hadde arbeidet opp mot partiene i dette spørsmålet, med tanke på hva de ulike partiene ville komme til å fronte som del av sin kulturpolitikk under valgkampen, og i en eventuell regjeringssposisjon. Vi spurte derfor informantene om deres tanker om den forrige boklov-prosessen og den potensielt forestående.

En utbredt oppfatning blant informantene var at lovforslaget fra 2013 ikke lenger kan anvendes, da digitaliseringen av bransjen er på et helt annet nivå i dag enn hva som var tilfellet i 2013.¹¹ Det ble også trukket frem at lovteksten fra 2013 var for detaljert når det gjaldt avanseregulering (Øy 4.5.2021), og at det var uenigheter mellom de ulike bransjeaktørene i dette spørsmålet (Kriznik 7.5.2021; Øy 4.5.2021).

Videre ble det påpekt at en ny boklov ikke må sementere dagens struktur med noen store og en haug med små forlag, men i stedet bli et verktøy for å fremme flere mellomstore forlag (Hanssen 11.5.2021). Lederen av Den norske Forfatterforening trakk også frem at forfatterne ikke er part i den nåværende bokavtalen, men regner med at forfatterne vil stille likt med Den norske Forleggerforening og Bokhandlerforeningen når innholdet i en ny boklov skal drøftes, i motsetning til med dagens system, hvor det er de to sistnevnte organisasjonene som setter betingelsene (Kriznik 7.5.2021). Lederen av Norsk bibliotekforening pekte på sin side på viktigheten av at en boklov regulerer bibliotekenes muligheter til «.. å kjøpe og forvalte digitalt materiale» (Lund 26.4.2021). Det har vært en del uenighet mellom forlag og forfattere på den ene siden og bibliotekene på den andre, når det kommer til tilgjengeliggjøring av digital litteratur i bibliotekene. Her brytes hensynene til en bærekraftig inntektsmodell for forlag og forfattere mot folkebibliotekenes lovpålagte samfunnsoppdrag om å stille aktuell litteratur gratis til disposisjon for alle som bor i landet (LOV 1985-12-20-108: § 1).

Når det gjelder en manglende kultur for lobbyvirksomhet i bokbransjen fremhevet administrerende direktør i Den norske Forleggerforening også dette som en mulig for-

10. Erna Solbergs (Høyre) regjeringsperiode (2013-2021) har bestått av ulike koalisjoner: Høyre, Fremskrittspartiet (2013-2018), Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre (2018-2019), Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre, Kristelig Folkeparti (2019-2020), Høyre, Venstre, Kristelig Folkeparti (2020-2021).

11. Også kulturministeren i den forrige rødgrønne koalisjonsregjeringen, Anniken Huitfeldt (Arbeiderpartiet), vegrer seg for å innføre bokloven da hun opplevde at det var mye usikkerhet knyttet til e-bøker: Som forarbeid til lovforslaget fra 2013, utlyste man først et utredningsarbeid som skulle se på bokavtalen som del av den norske litteraturpolitikken (Oslo Economics 2011), og deretter en utredning som skulle se på erfaringer fra europeiske land som hadde reguleringer i form av lover eller avtaler, satt opp mot land med frie priser på bøker (Rønning et al. 2012). Da disse utredningene var overlevert kulturministeren ventet hun med å gå videre med loven, da hun opplevde at det var mye usikkerhet knyttet til utviklingen av digital litteratur. Hun ønsket seg derfor en tredje utredning som spesifikt skulle se på spørsmål knyttet til e-bøker (Dagbladet 2012). Denne ble aldri noe av, og Huitfeldt ble noen måneder senere erstattet av Hadia Tajik (Arbeiderpartiet) som kulturminister, da Stoltenberg gjorde noen omrokkeringer i sitt regjeringsteam (Huitfeldt ble da Arbeids- og inkluderingsminister). Tajik frontet spørsmålet om boklov som sin første sak som kulturminister, og Widvey (Høyre) startet sin periode som kulturminister med å stoppe loven før den trådte i kraft.

klaring på hvorfor bokloven ble stanset av Widvey (Høyre) i 2013, da man har vært for dårlig til å forklare høyresiden hvorfor det er viktig med en boklov. Austlid (13.4.2021) mener at aktører i andre deler av kultursektoren har vært mer profesjonelle i sitt politiske påvirkningsarbeid, noe som kan gjenspeiles i litteraturfeltets lave prosentandel av statens kulturbudsjett, og en generelt lav bevissthet om litteraturpolitikk blant politikere.

Den pågående prosessen med å utforme en lovttekst ble satt i gang etter at vi gjennomførte våre intervjuer. Som en oppfølging av intervjuene spurte vi åtte av informantene to spørsmål om denne prosessen pr. e-post i begynnelsen av desember 2021. Her kom det frem fra de fem som svarte (Austlid, Foss, Kriznik, Løken og Vestbø) at de har tillit til prosessen og at de opplever Myhre som en person med troverdighet i denne saken, tross hans ulike bindinger til bransjen, som nasjonalbibliotekar, ektefelle til en forlegger, forfatter og medlem av Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening. Men både generalsekretær i sistnevnte forening (epost 16.12.2021) og styreleder i Den norske Forfatterforening (epost 6.12.2021) undret seg over at man ikke har et tydeligere mandat for utredningsarbeidet, gitt Myhres ulike bindinger til bransjen.

Når det kommer til det politiske påvirkningsarbeidet i denne prosessen, opplevde alle at de har muligheter til å komme med innspill og at de blir lyttet til, selv om lederen i Fri bokhandel (epost 1.12.2021) pekte på at dette først og fremst skjer gjennom Bokhandlerforeningen og leder i Norske barne- og ungdomsbokforfattere (epost 3.12.2021, 18.3.2021) påpekte at tiden vil vise hvor mye påvirkningskraft deres organisasjon har, gitt hvor få ressurser de har sammenlignet med organisasjoner som Den norske Forleggerforening og Bokhandlerforeningen. Med en liten administrasjon med mange arbeidsoppgaver må de prioritere hardere enn de større organisasjonene. Lederne i Den norske Forleggerforening (epost 24.1.2022) og Den norske Forfatterforening (epost 6.12.2021) viste til at organisasjonenes egenproduserte utredninger og faktagrunnlag er godt egnet som påvirkning i denne saken. Sistnevnte påpeker videre at foreningene med dårligst økonomi vil komme til kort da de ikke har samme ressurser til å lage egne utredninger og statistikk som det andre foreninger/organisasjoner har. Men hun vektlegger at alle foreninger har muligheten for å drive påvirkningsarbeid overfor Stortinget og mediene. Generelt opplever våre informanter at de har enkel tilgang til mediene. Flere trekker frem Klassekampen (Lyng, Vestbø, Løken, Foss, Kriznik) og Morgenbladet (Lyng, Løken, Hanssen) som sentrale kanaler, men også Aftenposten (Løken), Dagens Næringsliv (Kriznik), VG, Dagbladet og NRK (Hanssen).

Digitaliseringen og endringer i den norske bokbransjen

Som nevnt i innledningen, har det norske litterære systemet på mange måter vært relativt stabilt og harmonisk siden de sentrale litteraturpolitiske ordningene kom på plass på 1960- og 70-tallet (Andreassen 2006: 37). Ordningene var tilpasset et system der trykte bøker, i tillegg til å bli omsatt gjennom innkjøpsordningen, ble omsatt i stykksalg gjennom et nettverk av bokhandlere landet rundt, og etter hvert gjennom populære bokklubber. Med den nye bokavtalen fra 2005 mistet bokklubbene, som den gangen stod for en vesentlig del av boksalget, sine rabattfordeler, samtidig som bokhandlerne fikk visse muligheter til å konkurrere om pris (Naper 2009). Fra 2010-tallet har digitaliseringen brakt frem noen tydelige interessekonflikter i bransjen og utfordret litteraturpolitikken, først da e-bøker for alvor kom på markedet fra 2011 (Colbjørnsen 2012) og senere ved lydbokstrømmetjenestenes gjennombrudd fra midten av 2010-tallet (Kristensen 2021).

Tre saker knyttet til villkår for distribusjon av lydbøker kan eksemplifisere hvordan særlig strømmetjenestene har virvlet opp konflikter i bok-Norge: 1) I 2018 klaget strømmetjenesten Ebok Premium¹² forlaget Cappelen Damm inn til Konkurransetilsynet for å trenere leveringen av lydbøker til tjenesten gjennom det de mente var en urimelig høy prising,¹³ og i 2019 meldte de sin konkurrent Fabel inn for Forbrukertilsynet for villedende markedsføring etter en trikkereklame som hevder at Jo Nesbøs Harry Hole-serie er tilgjengelig «Kun på Fabel».¹⁴ Til grunn for disse klagen lå en formening om at markedets ledende strømmetjenester, Fabel og Storytel, bryter Bokavtalens forpliktelser om skaffe- og leveringsplikt. 2) Mot slutten av 2020 spilte forlaget Strawberry inn lydbøker med syntetisk stemme for å rekke å (ny)utgi bøkene i lydbok-formatet før året var omme og dermed unngå en forlenget fastprisperiode som ville slått inn på nyåret, da Bokavtalens § 2.1. spesifiserer at fastprisperioden gjelder «i utgivelsesåret og frem til og med 30. april året etter».¹⁵ Forlaget hevdet at disse innspillingene skulle erstattes av menneskelige innlesninger før de ble lansert i markedet,¹⁶ og at det var en glipp at de likevel havnet der. Dette førte til nokså hissig diskusjoner blant forfattere og konkurrerende forlag (Norli 2021a). 3) Sommeren 2021 ble forfatter Jørn Lier Horst frifunnet i retten for å ha utgitt nyinnspillinger av egne lydbøker på nytt forlag (Strawberry) og distribuert dem via blant annet strømmetjenesten Ebok Premium. Saken endte i retten etter at Lier Horsts tidligere forlag, Gyldendal og Lydbokforlaget, anmeldte forfatteren for brudd på normalkontraktene for lydbøker. Forlagene hevdet kontraktene ga dem bruksrett over lydbokkatalogen som de hadde gjort eksklusivt tilgjengelig via sin egen strømmetjeneste Fabel. Lier Horst hevdet, og fikk rettens medhold i, at kontraktene ikke lenger gjaldt da de knyttet an til lydbøker i CD-formatet. Forfatteren vant imidlertid ikke frem med et betydelig erstatningskrav for tapte inntekter fra årene hvor lydbøkene ikke har vært i salg gjennom andre tjenester enn Fabel (Kallelid og Veberg 2021; Norli 2021b).

De tre sakene viser at bokmarkedet er i utvikling. Nye aktører kommer til, mest markant i form av norske og svenske strømmetjenester. Selv om flere av disse er vertikalt integrert i de norske forlagene, representerer de selvstendige salgs- og distribusjonsaktører på linje med norske bokhandlere. I motsetning til bokhandlerne har de foreløpig ikke en egen organisasjon som representerer dem inn i korporative kanaler. De vil derfor i større grad enn interesseorganisasjonene være avhengig av ulike former for lobbyvirksomhet og uformell påvirkning for å få gjennomslag for sine interesser. Forlaget Strawberry er også en ny aktør som viser stor interesse for det nye strømmemarkedet, men som fra og med juni 2020 ikke lenger er med i Den norske Forleggerforening (Norli 2020). De legger heller ikke skjul på at de betrakter deler av den eksisterende litteraturpolitikken som utdatert. I forbindelse med de syntetiske innspillingene uttalte for eksempel administrerende direktør Arve Henriksen til VG: «– Det er helt riktig at vi gjør dette for å omgå reglene – for vi vil ikke la oss bremse av tregheten til de utdaterte avtalene som er i denne bransjen og som går utover forfatter, forlag, strømmetjeneste og sluttkunde» (Norli 2021a). Strawberry's atferd kan ses som en ny type påvirkningsarbeid for å endre litteraturpolitikken, der direkte press og konkret handling vektlegges fremfor de institusjonaliserte kanalene for politisk påvirkning. Sakene viser også at det foregår nye typer kamper om den såkalte «bokkrona», direkte knyttet til ulike deler av det politiske virkemiddelapparatet. Hvorvidt skaffe- og leveringsplikt skal gjelde for strømmetjenestene og hvor godt fastprisordningene og normalkontrakter fungerer for

12. Den gang het tjenesten Ebok.no. I begge tilfeller var tjenesten eid av forlaget Vigmostad og Bjørke.

13. <https://bok365.no/artikkel/melder-cappelen-damm-til-konkurransetilsynet/> (sist besøkt 10.12.2021).

14. <https://bok365.no/artikkel/innklager-fabel-til-forbrukertilsynet/> (sist besøkt 10.12.2021).

15. <https://forleggerforeningen.no/bokavtalen/> (sist besøkt 10.12.2021).

16. <https://bok365.no/artikkel/utfordrer-dobbel-fastpris-periode/> (sist besøkt 10.12.2021).

lydbøker er per dags dato åpne spørsmål. Selv om et tillegg til den gjeldende bokavtalen i 2017 slo fast at skaffe- og leveringsplikten skal gjelde også på digitale plattformer,¹⁷ har evalueringen av fastprisordningen fra 2021 kommet til motsatt konklusjon (Midttømme et al. 2021: 7). To av forfatterne bak rapporten har senere argumentert for at en boklov, og dens reguleringer, bør omfatte alle formater (Slaatta og Rønning 2021).

Det er en generell enighet blant informantene om at vi trenger en ny politikk for å møte utviklingen. Leder av Bokhandlerforeningen påpekte at «vi har et avtaleverk som er laget litt for en annen tid og for andre format» (Øy, 4.5.2021). Ingen av informantene kom på direkte spørsmål med konkrete forslag til endring. Lederne av både Den norske Forleggerforening og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening pekte på at bransjen i seg selv er preget av en viss langsomhet, og at dette nå skaper et slags «strekk i laget» mellom «de som ser mulighetene og de som holder fast på det gamle, gode og trygge» (Austlid, 13.4.2021). Som forfatterens representant viste Heidi Marie Kriznik (7.5.2021) til at langsomhet også kan være et strategisk trekk, heller enn et konservativt: «det synes ikke å være noen stor interesse fra forfatterne om å skulle flytte seg veldig fort over til strømming, eller digitale format der forfattere får enda mindre av bokkrona». Der aktører og representanter fra foreningene fremhever bransjens treghet og tilknytning til det analoge bokmediet, er det grunn til å påpeke at selve kulturpolitikkutviklingen på det digitale området er blitt beskrevet med ord som «langsom» (Hylland, 2020) og «sedimentær» (Henningsen, 2015), i den forstand at nye elementer har kommet til uten at de har erstattet de allerede eksisterende.¹⁸

Det er noen tydelige konflikter mellom aktørene som kan knyttes direkte til den digitale utviklingen, men informantene gir også uttrykk for at det eksisterer en konsensus om de store spørsmålene, som opprettholdelse av fastprisregimet. Enigheten kommer dessuten til uttrykk gjennom at de fleste mener at bibliotekene er viktige, også når det gjelder formidling på digitale plattformer. For eksempel sa lederen i Den norske Forleggerforening: «(...) det at norske folkebibliotek kan tilby litteratur i ulike format som er tilpasset de behovene som brukerne har, det tror jeg er helt avgjørende» (Austlid, 13.4.2021). Samtidig har det vært uenigheter og kontroverser om utformingen av utlånsmodeller. Nasjonalbiblioteket har av Kulturdepartementet blitt tildelt en rolle som en «megler» og et mellomledd mellom forlag og bibliotek. Nasjonalbibliotekets anbefalte utlånsmodeller for e-bøker og digitale lydbøker kom på plass i hhv. 2016 og 2019.¹⁹

Våre informanter innenfor forfatterorganisasjonene beskriver forholdet til biblioteket i strømmespørsmålet som utfordrende. Leder i Den norske Forfatterforening oppsummerer det slik:

Jeg tenker det er riktig at alle format må og skal finnes for brukerne og være tilgjengelige i bibliotek. Men det må være en bærekraftig modell, og det går jo an å tenke at bibliotek skal være noe litt annet også. Det er vel ikke bibliotekets felt nødvendigvis, å legge til rette for strømming. Lydbøker, ja de må være å finne i biblioteket. Det synes å være en oppfatning om at det ikke finnes lydbøker på bibliotek, men det gjør det, men budsjettene til bibliotek er stramme og begrenser selvfølgelig innkjøp. Folk er vant med å vente på bøker i biblioteket, og jeg tror det går bra å stå på venteliste til lydbøker også (Kriznik, 7.5.2021).

Bibliotek-eksemplet antyder at det er konsensus blant de etablerte bransjeaktørene når det gjelder litteraturpolitiske målsetninger, men at det fort oppstår uenigheter når man disku-

17. <https://forleggerforeningen.no/wp-content/uploads/2017/12/Tilleggsprotokoller-til-Bokavtalen-om-str%C3%B8mmetjenester-og-eutl%C3%A5n.pdf> (sist besøkt 10.12.2021).

18. For en mer omfattende diskusjon av treghet, kontinuitet og strategi i den norske bokbransjen, se Colbjørnsen (2015).

19. <https://www.nb.no/artikler/losning-for-e-lydboker-i-folkebibliotek/> (sist besøkt 20.12.2021).

terer hvordan ny politikk skal utformes. En slik konsensus på et overordnet og verdi-orientert nivå er en del av den generelle selvforståelse i bransjen, her formulert av leder for Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening: «Jeg vil jo egentlig si at for veldig mange av virkemidlene som vi har snakket om, og synet på viktigheten av litteratur og hvordan vi skal ivareta norsk språk og litteratur og sånn, det er det egentlig ganske stor enighet om, også langt inn i det politiske» (Vestbø, 22.4.2021). Dette bildet synes til en viss grad å bli forsterket av en felles ytre fiende, i form av de globale aktørene som er på vei inn i de nordiske markedene: «Nå handler det ikke lenger om forfattere mot forlag, nå handler det om norsk litteratur og norsk språk, mot resten av verden» (Austlid, 13.4.2021).

Dette konsensusbildet svikter når litteraturpolitikken skal tilpasses nye tjenester og nye aktører, med den såkalte Horst-saken som kanskje det tydeligste eksemplet. Flere av informantene pekte på at krysseierskapsmodellene i norsk bokbransje preger deres syn på nødvendigheten av regulering.

Det som kan være vanskelig å forstå er det samrøret, eller hva vi skal kalle det, som for eksempel at Cappelen Damm eier Storytel. Det som er tydelig nå, og det merker jeg når jeg snakker med forlag, er at når nye aktører som Strawberry utfordrer det etablerte også i offentligheten, så er andre etablerte aktører enige med dem. Jeg snakker med andre mellomstore forlag som forholder seg lojalt til Forleggerforeningens linje, og kall det gjerne tradisjonen innenfor bransjen, men jeg tror nok at de på mange måter er enige i mye av kritikken Strawberry kommer med. Fordi det er vanskelig å tro at det skal være så tette skott mellom type Fabel og eierforlagene eller Cappelen Damm og Storytel som de sier. Formelt kan alt være på det rene, men det er klart at det er de samme som eier og henter inntektene (Vestbø, 22.4.2021).

Også lederen i Bokhandlerforeningen observerte at eierskapsstrukturene skaper et skille mellom de forlagene som har kontroll over handelskanaler (bokhandler og strømmetjenester) og de som ikke er integrert på en slik måte: «... noen forlag ... har strømmetjenester mens andre, som bare blir en leverandør, sitter igjen med litt mindre» (Øy, 4.5.2021).

Lederen i Forfatterforbundet kommenterte at strømmetjenestene selv har satt seg i en lukrativ posisjon i bokas verdikjede, men at det er en posisjon de ikke nødvendigvis får ha i fred:

Det som er helt betegnende for dette med strømming, er at den nye aktøren på mange måter er en sånn «skumme-fløten»-aktør, disse strømmetjenestene som egentlig har veldig lave kostnader med å tilby dette produktet til kundene. Det er kapitalintensivt fordi de skal drive med markedsføring, men det er ikke arbeidsintensivt i det hele tatt. Jeg er ganske sikker på at om bare noen få år, så kan hvem som helst etablere en strømmetjeneste (Hanssen, 11.5.2021).

Som nevnt er det bred enighet om at strømmemarkedet må reguleres. Bokavtalen og en forestående boklov fremstår for de fleste som sentralt. Samtidig er det noe usikkerhet knyttet til hvor fleksibel og fremtidsrettet en boklov vil bli. Selv skriver Regjeringen i sin pressemelding om arbeidet med å utforme en boklov:

Mye har skjedd i bokmarkedet siden forrige lovforslag i 2013, blant annet konsumeres stadig mer av litteraturen gjennom strømming og lyd. Det er derfor behov for å oppdatere kunnskapsgrunnlaget før et nytt lovutkast kan sendes på høring. Det er også nødvendig å se hele det litteraturpolitiske virkemiddelapparatet i sammenheng. Utredningen skal derfor vurdere hva som hører hjemme i en boklov, og hva som krever andre tiltak enn lovregulering.²⁰

20. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/arbeidet-med-ny-boklov-er-i-gang/id2878248/> (sist besøkt 14.12.2021).

Oppsummert kan vi si at den etablerte delen av bransjen til en viss grad preges av enighet rundt de store spørsmålene og virkemidlene, også i møte med det digitale, men at nye aktører og forretningsmodeller tydeliggjør noen interessekonflikter mellom disse aktørene når praktisk politikk skal utformes. Aktørene kommer til dels sammen i forsøk på å regulere, men interessekonflikter synes også å svekke en felles front. Flere peker på bokloven som svaret, men det er ikke klart hvilke elementer i det norske boksystemet som skal reguleres gjennom loven. I og med at strømmetjenestene til dels er utviklet utenfor det tradisjonelle boksystemet, kan strømmeaktørene ha andre forventninger enn de tradisjonelle interesseorganisasjonene og det er ikke gitt at de nye aktørene blir med på konsensusen som har rådet i bransjen. Ikke minst vil aktører som ikke er medlem i bokbransjens interesseorganisasjoner måtte bedrive lobbyarbeid for å nå frem med sine standpunkter overfor beslutningstakerne. Samtidig virker det også til at disse aktørene, i hvert fall de som er av en viss størrelse, blir invitert til å delta i formelle kanaler for politisk påvirkning, nå sist gjennom innspillmøter med utredningsgruppen som arbeider med et boklovsnotat for Kulturdepartementet. De nye aktørenes lobbyvirksomhet og benyttelse av korporative kanaler øker også presset på de etablerte interesseorganisasjonene til å intensivere sitt politiske påvirkningsarbeid, i alle kanaler.

Avsluttende diskusjon

Gjennom vår intervjuundersøkelse har vi kartlagt en selvforståelse om at bokbransjens interesseorganisasjoner har vært for dårlig på lobbyisme, og at de i for stor grad har stolt på at de får tilstrekkelig innflytelse ved å benytte seg av de formelle og institusjonaliserte kanalene for politisk påvirkning. Videre reflekterte flere av informantene over at bokbransjen har hatt en bias mot venstresiden i politikken. Flere av informantene viste til at de i for liten grad har henvendt seg til høyresiden, noe som igjen gjenspeiles i liten bevissthet om litteraturpolitikens virkemidler i et parti som Høyre. Her ser vi imidlertid en endring, da det er en økende bevissthet i organisasjonene om viktigheten av å jobbe aktivt opp mot alle partiene, gjennom å spisse sitt litteraturpolitiske budskap mot partienes profil, eksemplifisert gjennom å fokusere på distrikts-elementet i bokavtalen og innkjøpsordningen når man snakker med Senterpartiet.

En økende bevissthet rundt lobbyvirksomhet som en politisk påvirkningskanal er også kartlagt i andre deler av kultursektoren (Røyseng 2014). Samtidig virker lobbyvirksomhet til å være mindre utviklet i kultursektoren enn i andre samfunnssektorer, noe som kan tilskrives den sterke korporative tradisjonen i nordisk kulturpolitikk (Mangset 2015), så vel som den nordiske samfunnsmodellen i allmenhet (Engelstad 2017; Engelstad et al. 2017). Den generelle beskrivelsen av at lobbykanalen vokser frem som et tillegg til eller en erstatning for den korporative kanalen (Christiansen og Rommetvedt 1999; Rommetvedt 2002; Østerud, Engelstad og Selle 2003; Ihlen og Gullberg 2015) ser ut til å treffe kultursektoren i mindre grad enn andre samfunnssektorer. Dette kan delvis tilskrives den sterke stillingen til prinsippet om armlengdes avstand i kultursektoren (Mangset 2013; 2015) og dels at kultursektorens aktører ser ut til å arbeide ut ifra en forestilling om at «kulturen er god» (Røyseng 2006) og dermed har en iboende rett til å motta offentlig støtte (Henningsen og Røyseng 2021).

Vi finner også at det generelt er stor konsensus om de store linjene i litteraturpolitikken blant våre informanter. Selv om det har vært flere konflikter blant bransjeaktører over de siste årene, relatert til spørsmål som fordeling av vederlagsmidler mellom forfatterforeningene eller rettigheter til lydbøker, forenes alle organisasjonene vi har snakket med om sen-

trale ordninger i litteraturpolitikken, som boklov, innkjøpsordning og standardkontrakter. De deler videre en oppfatning om at boklov er et sentralt virkemiddel for å sikre at alle disse ordningene videreføres, også i et digitalt litterært landskap. Trass i at bransjen står overfor flere parallelle endringsprosesser med nye aktører og raske endringer i markedet, råder det en konsensus blant interesseorganisasjonene om å videreføre den, i internasjonalt perspektiv, meget vellykkede norske litteraturpolitikken. Hvordan aktørene utenfor organisasjonene forholder seg til de pågående prosessene og konsensusen om de store linjene er et tema vi vil forfølge i kommende studier.

Finansering

Artikkelen er utformet innenfor rammen av forskningsprosjektet Political Dynamics of the Cultural Sector (POLYCUL), finansiert av Norges forskningsråd, med prosjektnummer 302199.

Referanser

- Andreassen, Trond (2006). *Bok-Norge: En litteratursosiologisk oversikt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Arbeiderpartiet og Senterpartiet (2021). *Hurdalsplattformen: For en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021–2025*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hurdalsplattformen/id2877252/?ch=1>.
- Bjerke, Paul (2020). *Innkjøpsordningens (suksess)historie*. Lars J. Halvorsen, Anemari og Paul Bjerke (red.). *Logikker i strid. Kulturrådets virkemidler på litteraturfeltet*. Bergen: Fagbokforlaget. S. 39–71.
- Bjørkås, Svein (1994). «Kunsten og jernburet. Institusjonaliseringen av billedkunst og teater som organisasjonsfelt». Arnestad, Georg (red.) *Kunstpolitikk og kunstmakt: Norsk modell og komparative perspektiv*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Bokhandlerforeningen (2018). *Bokhandlerforeningen. Årsberetning 2018*. Oslo: Bokhandlerforeningen.
- Christiansen, Peter Mun og Hilmar Rommetvedt (1999). «From corporatism to lobbyism? Parliaments, executives, and organized interests in Denmark and Norway». *Scandinavian Political Studies*, vol. 22, nr. 3, s. 195–220.
- Colbjørnsen, Terje (2015). *Continuity in change: Case studies of digitalization and innovation in the Norwegian book industry 2008–2012*. PhD-avhandling. Humanistisk fakultet, Universitetet i Oslo
- Colbjørnsen, Terje (2012). «The Janus Strategy: Launching a Norwegian Ebook Distribution Service in an Internationalized Publishing Industry». *International Journal of the Book*, vol. 9, nr. 1, s. 61–78.
- Dagbladet (2012, 14. juni). «Huitfeldt vil ha utredet e-bokmarkedet».
- Ellersgard, Christoph Houmann, Ditlevsen, Kia og Anton Grau Larsen (2021). «Say my name? Anonymity or not in elite interviewing». *International Journal of Social Research Methodology*, DOI: [10.1080/13645579.2021.1932717](https://doi.org/10.1080/13645579.2021.1932717)
- Engelstad, Fredrik (2017). «A power elite in the cultural field. A story of Norwegian neo-corporatism». *International Journal of Cultural Policy*, vol. 23, nr. 5, s. 527–544.
- Engelstad, Fredrik, Larsen, Håkon, Rogstad, Jon og Kari Steen-Johnsen (2017). «Introduction: Institutional change in the public sphere. Aspects of neo-corporatist society». Engelstad, Fredrik, Larsen, Håkon, Rogstad, Jon og Kari Steen-Johnsen (red.). *Institutional Change in the Public Sphere: Viws on the Nordic Model*. Warszawa: De Gruyter Open. S. 1–21. <https://doi.org/10.1515/9783110546330-002>
- Fidjestøl, Alfred (2015). *Eit eige rom. Norsk kulturråd 1965–2015*. Oslo: Samlaget.
- Halvorsen, Lars J., Neple, Anemari og Paul Bjerke (red.) (2020). *Logikker i strid. Kulturrådets virkemidler på kulturområdet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Henningsson, Erik og Sigrid Røyseng (2021). *Moral economies of the cultural sector*. The 10th Nordic Conference on Cultural Policy Research, 10–12 November. Borås, Sweden.

- Henningsen, Erik (2015) «Kulturpolitikens sedimentering – Kulturloftet som kulturpolitisk vekstperiode». Nordisk kulturpolitisk tidsskrift, vol. 18, nr. 1, s. 28–40. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2015-01-03>
- Hylland, Ole Marius (2020) «Digital kulturpolitikk. Om en langsom utvikling på et politikkområde». Nordisk kulturpolitisk tidsskrift, vol. 23, nr. 1, s. 29–47. <https://doi.org/10.18261/issn.2000-8325/-2020-01-03>
- Ihlen, Øyvind og Anne Therese Gullberg (2015). «Lobbyisme: påvirkning av politikere og byråkrater». Ihlen, Øyvind, Skogerbø, Eli og Sigurd Allern (red.) Makt, medier og politikk: Norsk politisk kommunikasjon. Oslo: Universitetsforlaget. S. 232–243.
- Kallelied, Magnus og Anders Veberg (2021, 30. april). Forfatter Jørn Lier Horst vant mot eksforlag i retten. Aftenposten.
- Kifle, Mylena (2022, 24. mars). Ny boklov på trappene. Klassekampen.
- Kristensen, Linn-Birgit Kampen (2021). «Leveraging blogger influence in the launch of Storytel». Publishing Research Quarterly, vol. 37, nr. 2, S. 183–199. <https://doi.org/10.1007/s12109-021-09803-y>
- Larsen, Håkon, Rønning, Helge og Tore Slaatta (2012). «Europeisk bokpolitikk. Prisregulering som kulturpolitisk virkemiddel». Nordisk kulturpolitisk tidsskrift, vol. 15, nr. 1, s. 121–149. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2012-01-07>
- Løyland, Knut og Vidar Ringstad (2012). «Fixed or free book prices: is a hybrid system superior?». International Journal of Cultural Policy, vol. 18, nr. 2, s. 238–254. <https://doi.org/10.1080/10286632.2011.573850>
- LOV. 1985-12-20-108. Lov om folkebibliotek (folkebibliotekloven).
- Mangset, Per (2013). En armlengdes avstand eller statens forlengede arm? Om armlengdesprinsippet i norsk og internasjonal kulturpolitikk. TF-rapport nr. 314. Bø i Telemark: Telemarksforskning.
- Mangset, Per (2015). «Om den korporative tradisjonen i nordisk kulturpolitikk – med særlig vekt på den svenske kulturpolitikens historie». Nordisk kulturpolitisk tidsskrift, vol. 18, nr. 1, s. 41–65. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2015-01-04>
- Mangset, Per, Kangas, Anita, Skot-Hansen, Dorte og Geir Vestheim (2008). «Editors' introduction. Nordic cultural policy». International Journal of Cultural Policy, vol. 14, nr. 1, s. 1–5. <https://doi.org/10.1080/10286630701856435>
- Middttømme, Kristoffer, Karttinen, Erika, Vennerød, Øyvind, Reiso, Katrine Holm, Myklebust, Anders, Grünfeld, Leo, Slaatta, Tore, Rønning, Helge og Erling Hjelmeng. 2021. Utredning av unntaket fra Konkurranseloven § 10 for samarbeid ved omsetning av bøker. Oslo: Menon Economics.
- Naper, Cecilie (1997). Lesestoff eller hyllefyll. Søkelys på innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur. HiO-rapport nr. 5. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Naper, Cecilie (2009). «Fra mangfold til enfold – Norsk litteraturpolitikk og norske lesevaner i forandring». Nytt norsk tidsskrift, vol. 26, nr. 1, s. 28–37. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3053-2009-01-03>
- Naper, Cecilie (2021). «Fra katedral til børs – litteraturpolitikk, bokbransjekultur og lesevaner i forandring». Nytt Norsk Tidsskrift, vol. 38, nr. 3, s. 195–207. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2021-03-03>
- NFFO (2021). Årsmøtet 2021 NFFO og Det faglitterære fond. <https://nffo.no/attachments/5f882c9876250b3542e3316b29993552e8cc71ff/280-20210430081434437457.pdf>
- Norli, Camilla (2020, 22. juni). Stordalen-forlag nekter å følge fastpris. VG.
- Norli, Camilla (2021a, 24. februar). Robokop. VG.
- Norli, Camilla (2021b, 30. april). Jørn Lier Horst frifinnes i lydboksaken. VG.
- Oslo Economics (2011). Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler. Utarbeidet for Kulturdepartementet. Oslo: Oslo Economics.
- Opedal, S. (1997). «Organisasjonenes påvirkningsmuligheter og dilemmaer i miljøpolitikken». Klausen, Jan Erling og Hilmar Rommetvedt (red.) Miljøpolitikk. Organisasjonene, Stortinget og forvaltningen. Oslo: Tano Aschehoug. S. 191–219.
- Rommetvedt, Hilmar (2002). Politikken allmenngjøring og den ny-pluralistiske parlamentarismen. Bergen: Fagbokforlaget.

- Rønning, Helge og Tore Slaatta (2019). Litteraturpolitikkenes verktøykasse: Den norske modellen. Oslo: Pax.
- Rønning, Helge, Slaatta, Tore, Torvund, Olav, Larsen, Håkon og Terje Colbjørnsen (2012). Til bokas pris: utredning av litteraturpolitiske virkemidler i Europa. Oslo: Kulturdepartementet.
- Røyseng, Sigrid (2006). Den gode, hellige og disiplinerte kunsten. Forestillinger om kunstens autonomi i kulturpolitikk og kunstledelse. Ph.d.-avhandling. Universitetet i Bergen.
- Røyseng, Sigrid (2014). «Kulturpolitikk og lobbyisme. En case-studie av det dansepoltiske oppsvinget under Kulturloftet». Sosiologi i dag, vol. 44, nr. 1, s. 39–65. <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/1122>
- Slaatta, Tore og Helge Rønning (2021, 8. desember). En norsk boklov bør omfatte alle formater. Morgenbladet.
- Thompson, John B. (2021). Book Wars: The Digital Revolution in Publishing. Cambridge: Polity Press.
- Vestheim, Geir (2001). Ni liv. Om legitimitet og overlevingssevne i innkjøpsordningane for ny norsk skjønnlitteratur. Rapport nr. 25. Oslo: Norsk kulturråd.
- Østerud, Øyvind (2014[1991]). Statsvitenskap: Innføring i politisk analyse. 5. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østerud, Øyvind, Engelstad, Fredrik og Per Selle (2003). Makten og demokratiet: En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen. Oslo: Gyldendal Akademisk.